

**САДРЖАЈ СТРУЧНОГ РАДА
ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА У ПОСТУПЦИМА
ОДРЖАВАЊА ЛИЧНИХ ОДНОСА ДЕТЕТА СА
РОДИТЕЉЕМ, СРОДНИЦИМА И ДРУГИМ
ЛИЦИМА СА КОЈИМА ГА ВЕЗУЈЕ ПОСЕБНА
БЛИСКОСТ У КОНТРОЛИСАНИМ УСЛОВИМА**

**РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД
ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ**

Београд, 2025.

САДРЖАЈ СТРУЧНОГ РАДА ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА У ПОСТУПЦИМА ОДРЖАВАЊА ЛИЧНИХ ОДНОСА ДЕТЕТА СА РОДИТЕЉЕМ, СРОДНИЦИМА И ДРУГИМ ЛИЦИМА СА КОЈИМА ГА ВЕЗУЈЕ ПОСЕБНА БЛИСКОСТ У КОНТРОЛИСАНИМ УСЛОВИМА

Захваљујемо се колеџницама из Аутономној женској центри – АЖЦ, као и колеџници Сандри Јовановић Белошић које су током консултивних процеса својим сугестијама, предлозима и идејама значајно допринеле квалитету овој стручној уједињава.

Београд, 2025.

САДРЖАЈ

УВОД		
	Сврха и циљ	3
	Значај примене стручних интервенција у поступку одржавања личних односа детета са родитељем у контролисаним условима	3
	Очекивани исходи одржавања личних односа детета са родитељем у контролисаним условима	3
	Циљне групе којима је намењен документ и позитивне промене које се очекују у његовој примени	4
	Дефинисање кључних речи и скраћеница које се користе у тексту	5
	Разлози за невољност, отпор, или одбијање детета да одржава личне односе са родитељем	7
	Изражавање мишљења детета	8
	Циљеви, исходи и индикатори примене документа	9
СТРУЧНИ ПОСТУПАК		10
	Фаза почетне процене и интервенције	10
	Фаза усмерене процене	18
	Фаза планирања	21
	Фаза реализације личних односа детета са родитељем, сродницима и другим лицима са којима га везује посебна блискост, у контролисаним условима	22
	Фаза евалуације	23
САДРЖАЈ НАЛАЗА И СТРУЧНОГ МИШЉЕЊА		24

Сврха и циљ

Сврха примене овог упутства је унапређење заштите најбољег интереса детета у поступцима који регулишу одржавање личних односа детета са родитељем, сродницима и другим лицима са којима га везује посебна блискост у контролисаним условима (у даљем тексту: „са родитељем“), остваривање права детета на идентитет, одржавање личних односа са родитељем у складу са најбољим интересом детета, унапређење рада стручних радника јачањем њихових компетенција и уједначавање праксе у складу са стандардима стручног рада.

Значај примене стручних интервенција у поступку одржавања личних односа детета са родитељем у контролисаним условима

Значај примене интервенција у поступцима одржавања личних односа детета са родитељем у контролисаним условима је достизање позитивне функционалне релације између родитеља и детета и унапређење родитељских релација, када је то безбедно по дете и другог родитеља, што омогућава правилан развој детета и сталност у одржавању блискости са родитељем, када је то у најбољем интересу детета.

Очекивани исходи одржавања личних односа детета са родитељем у контролисаним условима

Одржавање личних односа детета са родитељем у контролисаним условима треба да омогући следеће исходе:

- ✓ успостављање или ре-успостављање контакта детета са родитељем;
- ✓ или закључак да однос није могуће реуспоставити, када је то супротно најбољем интересу детета
- ✓ унапређење односа поверења, сигурности и емотивне блискости детета са родитељем;
- ✓ унапређење вештина родитеља у успостављању и ре-успостављању функционалне релације са дететом, структурирању времена, комуникацији, поштовању функционалних граница;
- ✓ примену социјалних и психолошких интервенција које унапређују вештине родитеља или коригују понашање родитеља која угрожавају права деце;

- ✓ саветодавно-едукативне интервенције у ситуацијама непрепознавања потреба детета и неадекватног реаговања на потребе;
- ✓ ре-успостављање сарадње између родитеља; осим ако постоји опасност по безбедност једног од родитеља од стране другог родитеља;
- ✓ усмерену процену породичних релација, компетенција родитеља;
- ✓ праћење индикатора који су предвиђени планом за породицу и дете;
- ✓ праћење планираних активности са фокусом на релацију родитељ-дете, понашање детета и родитеља;
- ✓ предлагање нових мера и активности у складу са најбољим интересом детета.

Циљне групе којима је намењен документ и позитивне промене које се очекују у његовој примени

Циљне групе којима је намењен овај документ су стручни радници центра за социјални рад, судије, као и корисници који ће имати добит унапређењем њихових компетенција.

Позитивне промене које се очекују од примене овог документа у раду стручних радника у центрима за социјални рад су:

- ✓ увремењена и целовита процена потреба, карактеристика и понашања детета у ситуацијама када постоји прекид личних односа са другим родитељем или ризици од прекида;
- ✓ увремењена и целовита процена карактеристика, понашања и способности родитеља, односа родитеља и детета и утицаја на дете, односа између родитеља и утицаја породичне средине;
- ✓ употреба индикатора ризика за процену родитеља, детета и релације родитељ-дете;
- ✓ благовремена процена ризика од прекида одржавања личних односа детета са родитељем осим ако је то у супротности са најбољим интересом детета и процена ризика за дете у ситуацији када је присутно насиље и други безбедносни ризици;
- ✓ реално, ефикасно и оперативно планирање које полази од снага породице и потреба детета, има третмански приступ и усмерено је на интервенисање и креирање промене у функционисању детета и родитеља у остваривању личних односа када је то у најбољем интересу детета;
- ✓ праћење индикатора код реализације плана и интервенисање према потреби у заштити најбољег интереса детета;
- ✓ континуирана сарадња са судом и извештавање о реализацији плана и мерама које је потребно предузети у заштити права детета.

Позитивне промене које се очекују од примени овог документа у раду судија су:

- ефикаснија сарадња са центрима за социјални рад;
- примена заједничких критеријума у заштити најбољег интереса детета;
- целовито сагледавање породице и благовремено доношење одлука.

Позитивне промене које се очекују код корисника као резултат примене овог документа су:

- дете разуме да ће бити питано и да ће његово мишљење бити узето у обзир у свим поступцима, али да одрасли доносе одлуке, те оснажено за понашања и реакције у различитим ситуацијама које могу настати приликом одржавања личних односа са родитељем с којим дете није одржавало личне односе или је у ризику да их прекине, када је то у најбољем интересу детета;
- дете и млада особа подстакнута за партиципацију и изражавање мишљења, жеља и осећања и оснажена за изражавање истих ;
- родитељи унапредили компетенције да разумеју и поштују права и потребе детета, превазишли конфликтне односе, успоставили минималну родитељску сарадњу;
- родитељи који су својим понашањем допринели лошем односу са дететом (на пример починиоци насиља у породици, корисници психоактивних супстанци) су мотивисани да прихвате одговорност за своје понашање и однос са дететом, и укључе су у релевантне програме/интервенције усмерене на промену њихових уверења и понашања (на пример програм рада са починиоцима насиља, програми лечења зависности).

Дефинисање кључних речи и скраћеница које се користе у тексту

Центар – центар за социјални рад, орган старатељства.

Право детета на одржавање личних односа са родитељем са којим не живи или сродницима - одржавање личних односа детета са другим родитељем или сродницима у складу са одредбом чл. 61 Породичног закона, које може бити ограничено само судском одлуком када је то у најбољем интересу малолетног детета.

Контролисано виђење – одржавање личних односа детета са родитељем у надгледаним условима који су унапред одређени у погледу организације, времена, простора и садржаја, према одлуци суда и спроведеном стручном поступку у центру.

Најбољи интерес детета - правни стандард који укључује краткорочну и дугорочну перспективу за дете и омогућава остваривање права детета на заштиту, живот, опстанак и развој. Овај правни стандард достиже се у процесу који уважава жеље и мишљење детета, прилагођеном индивидуалном случају за конкретно дете и конкретном случају.

Партиципација детета – учествовање детета у поступцима који га се тичу и слободно изражавање мишљења, уз поштовање права да тражи, прима и пружа информације, тако да се мишљењу детета посвећује дужна пажња у складу са годинама живота и зрелошћу детета.

Невољност, отпор или одбијање контакта детета са родитељем - облици понашања детета у вези са његовим личним односом са родитељем или провођењем времена с њим/њом, што може бити последица различитих узрока.

Психолошки манипулативно понашање родитеља - намерно или на други начин, понашање једног родитеља према детету које резултира невољношћу, отпором или одбијањем детета да одржава личне односе са другим родитељем или проводи време с њим/њом¹.

Облици психолошки манипулативног понашања родитеља су:

- **Инструментализација** - процес психолошке манипулације и вршења негативног утицаја једног родитеља или сродника на дете у циљу одбијања одржавања личних односа детета са другим родитељем, иако код тог родитеља не постоје ризична понашања за дете, тако што се дете наговара, поткупљује, присиљава, или на други начин постиже да дете одбија контакт са родитељем, говори увредљиве речи, омаловажава, провоцира, прети или удара родитеља, очекујући неодговарајуће реаговање тог родитеља, а потом пријављује и оптужује родитеља за лоше родитељство и насиље.
- **Индоктринација** - последица процеса инструментализације који траје дужи временски период. Због негативних порука о другом родитељу, притисака и застрашивања, утиче да дететова љутња прерасте у мржњу према другом родитељу, а то доводи до успостављања потенцијално патолошке везе са особом која индоктринира дете, засноване на фантазији о партнерству против "лошег" родитеља.

Примерено оправдано одбијање личних односа детета са родитељем - ситуације у којима је дететово одбијање контакта са родитељем разумљив одговор на понашање тог родитеља према детету и/или другом родитељу, које производи штетне последице и може угрожавати безбедност детета.

¹ Ово се некада означава и као „отуђујућа понашања“ (*Alienating Behaviours*), с намером да се направи разлика у односу на концепт „синдром родитељског отуђења“ (*parental alienation syndrome*), „родитељско отуђење“ (*parental alienation*) или сродне термине (који имају порекло из теорије Ричарда Гарднера), а који немају научну потврду и сагласност научне заједнице. Због терминолошке забуне која настаје, боље је користити термин психолошки манипулативно понашање родитеља. Реч је о понашању које мора бити утврђено, а не засновано на употреби психолошких „инструмената“ или на претпоставци о утицају родитеља на дете.

Заштитнички облици понашања родитеља - понашања родитеља према детету у циљу заштите детета од изложености злостављању и другим неповољним родитељским праксама, или од наношења штете (или веће штете) као последице злостављања другог родитеља.

Приврженост, наклоност и усклађеност детета са једним родитељем - разлози због којих дете може фаворизовати једног родитеља у односу на другог или одбацивати родитеља, као адекватни емоционални одговори на искуства са родитељем, а не резултат психолошке манипулације од стране родитеља.

Разлози за невољност, отпор или одбијање детета да одржава личне односе са родитељем

Дететов отпор или одбијање да одржава личне односе са родитељем може настати из различитих разлога и укључити низ облика понашања детета, од љутње и изазивачких реакција, преко погрдних примедби и критика родитеља пред другима, до одбијања да разговара и виђа родитеља или одбацивања предмета који повезују са њим/њом. Ниједно од ових понашања само по себи не може се сматрати доказом изложености детета психолошкој манипулацији од стране другог родитеља.

Дететов отпор и одбијање личних односа са родитељем који се насилно понаша (или понашао), укључујући дететово сведочење насиљу према родитељу (и другим особама у породици), резултат је насиља и представља примерено—оправдано понашање одбијања. Такво понашање може настати и услед заштитничког понашања родитеља који настоји да одбрани дете од (даљег) повређивања, што се не може сматрати психолошком манипулацијом од стране родитеља. Понашање родитеља или детета такође може бити трауматски одговор на злостављање од стране другог родитеља (укључујући злостављање током парнице), што такође не представља психолошки манипулативно понашање родитеља.

Оптужбе о психолошкој манипулацији дететом често се јављају као реакција насилног родитеља на оптужбе о насиљу у породици. Оне се користе као облик контроле и злостављања након раздвајања партнера и као тактика у парничењу, да би се ућуткале особе које су преживеле насиље у породици (и родитељ и дете). У таквим ситуацијама предност се даје испитивању тврдњи о насиљу.

Злоупотреба детета и саботирање односа детета са родитељем жртвом (док партнери живе заједно, као и након раздвајања) чест је механизам насилног родитеља. Таква понашања треба испитати и препознати као насиље.

Изражавање мишљења детета

Свако дете које је способно да формира властито мишљење има право да слободно изрази мишљење о свим питањима која се тичу детета. Мишљењу детета се мора посветити дужна пажња у складу са годинама живота и зрелошћу детета, као елементу процене најбољег интереса детета.

Најбољи интереси детета су опште начело, посебан члан и темељна порука Конвенције о правима детета и у свим акцијама које се односе на децу од стране државних институција најбољи интерес детета мора имати предност.

Процена најбољег интереса детета је процес који се прилагођава индивидуалном случају и специфичним околностима.

Значајно је да постоји праћење одлука, ревизија и по потреби измена одлуке. У том процесу је неопходно пратити и усклађеност различитих потреба детета.

Неопходно је: чути шта деца говоре, истражити потребе, сагледати окружење, факторе заштите и факторе ризика, размотрити последице које ће одлука имати на дете и његово окружење.

Важно је да стручни радници наведу тачно оно што је дете изговорило, тако да то буде разумљиво и да пружи податке за анализу, како би се могло сагледати да ли су предлози у најбољем интересу детета.

Треба имати у виду да понављана испитивања, или дететово очекивање жељеног исхода, могу утицати на стил и садржај дечјих исказа (упорност, нефлексибилност или селективност).

Када не постоје убедљиви докази који би показали да је психолошка манипулација родитеља утицала на дететову способност да слободно изрази своје жеље, треба водити рачуна да се оно не одбаци.

Предност се даје решењу које је најпозитивније за дете што укључује краткорочну и дугорочну перспективу.

Циљеви, исходи и индикатори примене документа

Циљ 1. Унапређено разумевање права и интереса детета од стране стручних радника и судија са фокусом на заштиту најбољег интереса детета у поступцима који дефинишу одржавање личних односа детета са родитељем у контролисаним условима.

Индикатори остварености циља 1

- 1.1. Смањен број поднетих тужби за заштиту права детета у односу на претходни период.
- 1.2. Смањен број жалби и притужби родитеља који указује на угроженост права детета у односу на претходни период.
- 1.3. Број заједничких едукација стручних радника центра и суда у примени овог документа у односу на претходни период.
- 1.4. Број заједнички усаглашених критеријума стручних радника центра и судија у поступцима за остваривање права детета у односу на претходни период.

Циљ 2. Унапређене компетенције стручних радника, тако да дете остварује право да одржава личне односе са родитељем с којим не живи, унапређен је квалитет односа детета и родитеља и благовремено се иницирају поступци заштите права и интереса детета када родитељ према детету испољава угрожавајућа понашања.

Индикатори остварености циља 2

- 2.1. Повећан број примењених превентивних мера саветодавног, едукативног и психотерапијског рада са родитељима када постоје ризици да се права детета не остварују у породици.
 - 2.1.1. Повећан број успешно завршених програма од стране родитеља у складу са препознатим индикаторима ризика и факторима рањивости: за родитељство, програми за починиоце насиља, програми подршке за жртве насиља, болести зависности.
 - 2.1.2. Повећан број саветовања, породичних конференција и конференција случаја које су допринеле остваривању права детета.
- 2.2. Смањен број примењених мера корективног надзора у односу на родитеље.
 - 2.2.1 Повећан број виђења у контролисаним условима која су допринела унапређењу односа између детета и родитеља, родитељског односа и успостављању стабилних личних односа детета са другим родитељем, када је то безбедно и у најбољем интересу детета.

1. Фаза почетне процене и интервенције

У процени најбољег интереса детета да одржава личне односе са другим родитељем у контролисаним условима, учествују водитељ случаја који има специјализована знања из области породичних односа, супервизор и правник.

Уколико водитељ случаја нема специјализована знања из области породичних односа, као члан тима укључује се стручни радник са знањима и искуством из области породичних односа.

У фази почетне процене реализују се следеће активности:

- 1) анализа евиденције и документације о породици која постоји у центру;
- 2) анализа предузетих мера и активности;
- 3) оцена дужине трајања и исхода стручних и судских поступака у области породично-правних односа;
- 4) планирање почетне процене;
- 5) интервју и опсервација детета;
- 6) интервју и опсервација родитеља;
- 7) теренска посета и процена породичних и срединских услова за остваривање безбедности, сигурности и развојних потреба детета са фокусом на ставове везане за одржавање личних односа детета са другим родитељем;
- 8) процена ризика за дете дефинисањем индикатора ризика родитеља, породице и детета;
- 9) процена потребе за давањем специјалистичких мишљења здравствених и других служби;
- 10) мотивисање и упућивање родитеља на саветовања, медијацију, психотерапију, специјалистичке прегледе или програме подршке ради опоравка, оснаживања и осамостаљивања жртве насиља, програме третмана за починиоце насиља, болести зависности и социо-едукативне програме за одговорно родитељство;
- 11) процена испуњености услова за одржавање личних односа у контролисаним условима;
- 12) доношење почетног плана услуга за породицу и дете са планираним активностима у циљу заштите најбољих интереса детета и остваривања права детета на одржавање личних односа са родитељем, осим ако је то у супротности са најбољим интересом детета.

1.1. Интервју и опсервација детета

Водитељ случаја води интервју и опсервира дете у циљу процене:

- жеља, мишљења, осећања и понашања детета у вези аранжмана који је актуелан у односу на безбедност и сталност у одржавању личних односа са родитељем са којим не живи;
- здравља, образовања, емоционалног развоја и понашања, идентитета, породичних и социјалних односа, социјалне презентације и вештине старања о себи;
- развојних ризика за дете;
- личних и породичних снага;
- изложености конфликтима родитеља или сродника, занемаривању, злостављању или насиљу;
- начина реаговања детета у стресним ситуацијама;
- постојања психолошке манипулације и инструментализације детета у току и након прекида заједнице родитеља;
- елемената који ће се опсервирати и/или унапредити током контролисаног виђења родитеља и детета;
- припреме која је детету потребна за реализацију виђења са родитељем у контролисаним условима (ко спроводи припрему, на који начин, како се објашњава сврха и ток контролисаног виђења, усмеравање на очекивања, наде и страхове).

1.2. Интервју и опсервација родитеља

Водитељ случаја води интервју и опсервира родитеље и дете у циљу процене:

- капацитета родитеља да одговори на потребе детета за основном негом, осигурањем безбедности, емоционалном топлином, подстицањем развоја, вођством и границама, стабилношћу и сталношћу;
- емоционалних и психичких тешкоћа родитеља, актуелно и у претходном периоду;
- личних и породичних снага и ризика;
- респонзивности, доследности, емпатије, разумевања и задовољавања развојних и емоционалних потреба детета;
- подршке развоју личног, породичног, социјалног и културног идентитета детета;
- породичне историје и изложености насиљу и другим облицима трауматизације у породици порекла;

- угрожавања безбедности, занемаривањем, злостављањем, насиљем у породици и утицајем других ризичних родитељских пракси;
- угрожавање добробити и интереса детета психолошком манипулацијом детета од стране родитеља(истицање само негативних особина другог родитеља, прекид комуникације и сарадње са другим родитељем, препуштање детету одговорности за одржавање личних односа са другим родитељем, негативан утицај и контрола мишљења детета, притисци и застрашивања ;
- разумевања и прихватања одговорности за последице родитељских конфликта и насиља у породици, укључујући сведочење детета таквим ситуацијама, на дете;
- карактеристика односа са дететом, да ли је родитељ у стању да раздвоји своје потребе од потреба детета, уме ли да сагледа проблем са становишта детета, које дисциплинске стратегије користи и како, начин комуникације и васпитни стил;
- карактеристика односа родитеља, поштовање договора у вези планираног одржавања личних односа детета са другим родитељем, спремност на сарадњу и спремност да се затражи стручна помоћ када је то потребно;
- породичних околности и подршке чланова породице у обезбеђивању сигурности и других развојних потреба за дете;
- елементи који ће се опсервирати и/или унапредити током контролисаног виђења са дететом.

1.3. Теренска посета и интервју са дететом, родитељима и члановима породице

Водитељ случаја у кућној посети води интервју са дететом, родитељима и члановима породице у циљу процене:

- породичне историје и изложености насиљу и другим облицима трауматизације у породици порекла и актуелно;
- породичних и социјалних односа, са аспекта подршке, стабилности за дете или као фактора ризика;
- социјалне интегрисаности, прихода, запослења, становања и ресурса;
- породичних и срединских околности битних за безбедност, сигурност и развојне потребе детета, са фокусом на ставове везане за одржавање личних односа посете детета другом родитељу.

1.4. Процена ризика

Стручни поступак процене ризика састоји се од прегледа постојећих и прикупљања актуелних података, њихове анализе и доношења тимског закључка о даљим мерама и активностима у раду стручног тима. У поступку процене ризика посебно се утврђује да ли су присутни следећи ризици по дете: насиље у породици, акутно стање дијагностиковане психичке болести или болести зависности родитеља или друге особе у породици, интелектуална ограничења родитеља, инструментализација и индоктринација детета од стране родитеља или члана породице

Насиље у породици

Све радње насиља у породици су потенцијално опасне. У процени је потребно посебно обратити пажњу на постојање следећих фактора ризика:

- постојање сумњи на злостављање и занемаривање детета, пријава о томе
- да деца сведоче насиљу у породици и да се злоупотребљавају против родитеља жртве;
- насилно понашање једног родитеља према другом које укључује контролишуће понашање (љубомора, контрола, изолација, застрашивање, претње, оспоравање родитељских компетенција, претње у вези са децом, економско контролисање, омаловажавање, окривљавање, обмањивање, излуђивање);
- насиље које се наставља и након раздвајања партнера (ухођење, прогањање, злоупотреба електронских комуникација, застрашивање), инсистирање родитеља починиоца насиља да му се повери дете и одреди модел виђеања са дететом у складу са његовим жељама, а не у складу са најбољим интересом детета, злоупотреба институција (стално пријављивање и покретање поступака против родитеља жрве);
- насиље које с временом ескалира по интензитету и учесталости;
- поседовање оружја, претње убиством или самоубиством;
- изречена хитна и продужена мера или породичноправна мера заштите од насиља у породици, прекршене мере, понављано и санкционисано насиље;
- родитељ који врши насиље не прихвата потребу за променом свог понашања и одбија укључивање у психо-социјални третман за починиоце насиља;
- родитељ не испуњава услове за третман починиоца насиља, нема ни минимум прихватања одговорности за насиље, постоји сумња на акутна озбиљнија ментална обољења или злоупотребу психоактивних супстанци;
- родитељу у кривичном поступку предложена и/или одређена мера

обавезног психијатријског лечења или мера лечења од болести зависности у затвореним или отворених условима;

- сродник подржава или оправдава насилно понашање родитеља, односно убиство или покушај убиства.

У ситуацији насиља у породици, када је родитељ био корисник или користи услуге психосоцијалног третмана за починиоце насиља или психотерапије потребно је:

- описати облик, интензитет и хроничитет физичког, сексуалног и емоционалног злостављања или занемаривања;
- прибавити извештај водитеља програма и обавити разговор са другим родитељем о томе да ли је наступила промена која је била очекивана након третмана (не пориче, не умањује и не оправдава насиље, препознаје да је насилно понашање избор, показује саосећање због ефеката својих поступака, насилно понашање је замењено ставовима и понашањем поштовања, спреман је да се искупи и прихвати последице својих поступака);
- описати последице трауме на дете и потребе детета за опоравком;
- описати ефекте програма за починиоце у односу на дете, опис осећања, потреба и жеља детета;
- дефинисати проблеме који воде или доприносе злостављању (карактеристике родитеља, однос родитељ-дете, социјални и економски фактори, приступачност починиоца);
- проценити ставове родитеља или старатеља у односу на утврђене проблеме или стање детета;
- проценити способности родитеља да сарађују у заштити детета, да остваре минимум родитељске сарадње у заштити детета, осим ако то нарушава безбедност једног од родитеља;
- урадити поновни преглед способности родитеља и породичне подршке.

б) Акутно стање дијагностиковане психичке болести или болести зависности родитеља или друге особе у породици:

- нелечена психичка болест која може утицати на родитељске капацитете и безбедност детета;
- поремећај личности;
- злоупотреба психоактивних супстанци.

У ситуацији када постоје сумње или је родитељ био или се налази на лечењу од болести зависности или на лечењу због душевне болести потребно је:

- прибавити извештај надлежног лекара о психичком статусу;
- затражити копију Налаза и мишљења вештака које је рађено за потребе истражног или судског поступка на састанку Групе за координацију и сарадњу и/или од родитеља;
- урадити поновни преглед способности родитеља и породичне подршке.

в) Интелектуална ограничења родитеља која ограничавају функционално старање о детету и изостанак породичне подршке

У ситуацији када је родитељ снижених интелектуалних капацитета без породичне подршке потребно је:

- прибавити извештај психолога о вештинама родитеља;
- урадити поновни преглед способности родитеља и породичне подршке.

г) Инструментализација детета од стране родитеља или члана породице

У ситуацијама када родитељ или сродник инструментализује дете проценити тактике и начине које родитељ користи да инструментализује дете, и мотиве тог родитеља; проценити капацитете родитеља да разуме утицај који његова понашања имају на дете; проценити капацитете родитеља који инструментализује да стави потребе детета испред својих потреба.

Интервенције које су потребне у првој фази процене када смо утврдили ризике потребно је:

- укључивање породице на саветодавни или психотерапијски третман и програме за одговорно родитељство;
- изрицање мера корективног надзора;
- упозоравање да ће против родитеља или члана породице бити предложено изрицање мера заштите од насиља у породици ради заштите мал. деце/детета.

д) Индоктринација детета од стране родитеља или члана породице

У ситуацијама када је процењено да постоји индоктринација детета потребне су интервенције:

- покренути поступак за изрицање мера породично-правне заштите ради

заштите детета/деце са обавезним укључивањем детета и родитеља на психотерапијски третман.

1.4.1. Нивои ризика у односу на потребе и права детета

Низак ниво ризика за развој детета – према доступним подацима и актуелној ситуацији, постоји мала могућност да ће дететов психофизички и социјални развој бити угрожен и да ће доћи до оправданог отпора и одбијања детета да одржава личне односе. Потребне су интервенције и мере усмерене према родитељима, члановима породице и детету: превентивни надзор над вршењем родитељског права, психосоцијално саветовање, едукација, подршка, заступање права детета.

Умерени ниво ризика за развој детета – постоји једна или више значајних околности и понашања код родитеља или/и чланова породице које угрожавају дететову безбедност, психофизички и социјални развој и утичу на оправдани отпор и одбијање детета да одржава личне односе са родитељем. Потребне су интервенције и мере породично-правне заштите које ће отклонити или умањити ризике и могућност развојне штете по дете: корективни надзор над вршењем родитељског права.

Висок ниво ризика за развој детета - постоји већи број значајних околности и понашања средњег или високог интензитета код родитеља или/и чланова породице које угрожавају дететову безбедност, психофизички и социјални развој и право на живот, опстанак, развој, као и право да остварује личне односе са родитељем, када је то безбедно и у најбољем интересу детета. Потребне су интензивне интервенције и мере породично-правне заштите: тужба за заштиту права детета, забрана одржавања личних односа у контролисаним условима, мере заштите од насиља у породици и/или лишење родитељског права.

У ситуацијама када постоје индикатори у понашању родитеља који указују на висок ниво ризика за дете, психичке поремећаје или болести зависности родитеља потребно је:

- ✓ Затражити од родитеља ако поседују документа: налаз и мишљење психијатра здравствене установе, односно налаз и мишљење вештака, суда, тужилаштва или документа тражити на састанку Групе за координацију и сарадњу;
- ✓ прибавити налаз и мишљење психијатра здравствене установе;
- ✓ уколико је налаз психијатра позитиван, ради заштите живота, здравља и правилног развоја детета поднети тужбу за заштиту права детета, тј. тужбу са захтевом за забрану одржавања личних односа у контролисаним условима;

- ✓ доставити суду налаз и стручно мишљење са предлогом за доношење одлуке о забрани одржавања личних односа у контролисаним условима у циљу заштите права детета на живот, здравље и правилан развој;
- ✓ доставити суду налаз и стручно мишљење са предлогом за упућивање родитеља на вештачење.

Током процене ризика је нарочито важно испитати ставове и способности родитеља, могућности рехабилитације детета, као и његово мишљење и жеље, и да ли на основу тога треба предложити одржавање или ограничење личних односа у контролисаним условима или привремену забрану одржавања личних односа у контролисаним условима. Одговор на ово питање зависи од укупне процене ситуације и дететових потреба: облика, интензитета и хроничитета злостављања, последица (постојећих и могућих) и потреба детета за опоравком.

1.5. Процена испуњености услова за одржавање контролисаног виђења

На основу почетне процене са проценом ризика, стручни тим доноси закључак о:

- ❖ нивоу развојног ризика за дете, полазећи од најбољих интереса детета, права детета на безбедност, живот, здравље, развој и права да одржава личне односе са родитељем, када је то у најбољем интересу детета ;
- ❖ потреби подношења тужбе суду за заштиту права детета у циљу доношења одлуке суда о одржавању личних односа детета у контролисаним условима, ограничењу или забрани одржавања личних односа детета са родитељем у контролисаним условима;
- ❖ потреби подношења кривичне пријаве са предлогом за одређивање условне осуде са заштитним надзором упућивања на психосоцијални третман.

Након почетне процене са проценом ризика, центар доноси почетни план услуга, мера и активности, са циљем смањивања ризика и стварања оптималних услова за остваривање права детета на живот и развој и одржавање личних односа са другим родитељем када је то у најбољем интересу детета.

У функцији остваривања наведеног циља, водитељ случаја мотивише и упућује родитеље на саветовања, медијацију, психотерапију, специјалистичке прегледе, услуге подршке жртви насиља ради опоравка, оснаживања и осамостаљивања, на програме третмана за починиоце насиља, болести зависности и социо-едукативне програме за одговорно родитељство, како би се смањили ризици и створили оптимални услови за остваривање права детета на живот и развој и одржавање личних односа са другим родитељем када је то у најбољем интересу детета.

2. Фаза усмерене процене

Водитељ случаја је у обавези да изврши благовремену и целовиту усмерену процену потреба детета за здрављем, образовањем, емоционалном разменом, сталношћу, вођством и границама, способности родитеља да одговоре на потребе детета, породичних и срединских услова, поштујући принцип партиципације детета.

Водитељ случаја у сарадњи са супервизором доноси план усмерене процене када је, због комплексности породичних односа, потребно дубље проценити одређене области. Планом се дефинише: област рада, који стручни радник се укључује и за које области, ко ће бити укључен из других служби или ће се тражити извештај (здравство, школа, полиција), начин рада (методе, технике, скале и упитници) и временски рок.

2.1 Области процене

2.1.1. Карактеристике и понашање детета

- жеље, очекивања, мишљење и осећања детета у вези актуелне ситуације;
- доживљај прихваћености и сигурности детета;
- доживљај идентитета на личном, породичном и културном нивоу;
- афективни стил везаности и начин показивања емоција;
- перспектива детета, интереси детета у делу задовољених потреба;
- аутономија да каже и да га родитељ чује и уважи;
- заштићеност од конфликта родитеља ~~конфликата~~ и насиља у родитељској вези;
- заштићеност од лоших родитељских пракси, занемаривања, злостављања;
- омогућеност сталности релација, када је то безбедно и у најбољем интересу детета;
- однос према члановима породице и вршњацима;
- активности у слободном времену;
- оправданост или неоправданост приговора детета родитељу према којем показује отпор или одбија одржавање личних односа;
- однос амбиваленције према родитељима;
- оправданост или неоправданост осећања непријатељства према породици другог родитеља.

2.1.2. Карактеристике и понашање родитеља

- психолошка стабилност родитеља;
- породична историја и историја насиља, изложеност злостављању у детињству;

- историја родитељства, емоционалне тешкоће родитеља и реаговање на стрес и кризу у породичним или родитељским односима;
- ниво разумевања и респонзивности на емоционалне потребе детета, начин показивања љубави и привржености, способност стварања сигурности за дете;
- заштита здравља и живота детета, подстицање независности детета, физичког, сазнајног, емоционалног и социјалног развоја детета, прихватање или неприхватање одговорности за развојне исходе и понашање детета;
- стил живота родитеља и ризично понашање родитеља;
- породични односи и комуникација;
- способност ментализације и неутрализације родитеља, манипулација и инструментализација детета, непримерене реакције на мере и интервенције центра;
- карактеристике међусобних односа родитеља, посебно трајање и интензитет конфликта, непримерена комуникација, контролишуће понашање, застрашивање, претње, физички напади, дуготрајност сукоба, насиље које се наставља и након раздвајања родитеља;
- прихватање сарадње и саветодавног усмеравања стручног радника;
- карактеристике односа сваког родитеља са дететом;
- родитељски стил, доследност и респонзивност родитеља;
- степен родитељске подршке детету, емпатија и разумевање емоционалног стања детета;
- однос према понашању детета, прихватање сопствене одговорности или пребацивање одговорности на дете, неприхватање детета, реална или нереална слика о способностима детета, пријављивање или непријављивање угрожавања и злоупотребе детета од стране другог родитеља, сведочења детета насиљу у породици;
- ниво ризика за правилан развој детета и сарадња родитеља према планираним активностима на смањењу ризика и стварању оптималних услова за остваривање личних односа са дететом, када је то безбедно и у најбољем интересу детета.

2.1.3. Средински фактори

- карактеристике срединских фактора и њихов утицај на дете и родитеље;
- породица порекла као подршка или фактор ризика за успостављање стабилности за дете и родитеље.

2.2. Интервенције у току поступка усмерене процене

- пријава насиља полицији и тужилаштву када постоје елементи психолошког насиља и других видова насиља, злостављања и занемаривања детета или насиља у породици (једног родитеља према другом или члановима породице);
- прекид поступка усмерене процене када се родитељ понаша насилно или је под утицајем психоактивних супстанци;
- писмена и усмена размена информација са релевантним институцијама - суд, школа, здравство, полиција, тужилаштво;
- саветодавно усмеравање ка потребама и интересима детета и подршка снагама родитеља да конструктивно превазиђу конфликт, осим ако то нарушава безбедност једног од родитеља.

2.3. Сумарна процена

Водитељ случаја у сумарној процени потреба детета и способности и вештина родитеља, породичних и социјалних односа који утичу на остваривање права детета на одржавање личних односа са родитељем када је то у најбољем интересу детета наводи:

- процењене снаге и ризике за дете, родитеље и породицу;
- шта је потребно да се промени како би дете остварило право на одржавање личних односа када је то у најбољем интересу детета ;
- шта су задаци за родитеље и шта се прати приликом одржавања личних односа детета и родитеља у контролисаним условима;
- шта настоји да промени у функционисању родитеља, детета и односу родитеља и детета током одржавања личних односа детета и родитеља у контролисаним условима када је то у најбољем интересу детета;

или:

- предлог за доношење одлуке о забрани одржавања личних односа у контролисаним условима у циљу заштите права детета на безбедност, живот, здравље и правилан развој.

2.4. Предлог примене контролисаног виђења

Центар ће предложити одржавање личних односа детета и родитеља у контролисаним условима када у поступку процене и усмерене процене, а након реализованих саветодавних интервенција утврди да:

- један родитељ дужи временски период није одржавао личне односе са дететом због разлога који нису повезани са ризицима у понашању (болест, одсуство због посла и живота у другој држави);
- родитељ одржава релацију са дететом отежано због недостатка знања и вештина у родитељству;
- постоји психолошки манипулативно понашање једног или оба родитеља према детету;
- постоје индикатори ризика за безбедност и развој детета у остваривању личних односа у условима који нису контролисани, а утврђено је да је у најбољем интересу детета да се одржавање личних односа одвија у контролисаним условима.

3. Фаза планирања

Планирање је процес који реализује водитељ случаја и супервизор, са дететом и родитељима, тако што планира задатке и активности са јасно дефинисаним циљем, исходима, а у складу са утврђеним потребама детета, ризицима и снагама детета и породице. Исход процеса планирања са породицом је План за породицу и дете са фокусом на контролисано виђење када је то у најбољем интересу детета.

План за породицу и дете са фокусом на одржавање личних односа родитеља и детета садржи следеће елементе:

- ✓ области значајне за дете и родитеље, снаге, циљ, исходе и активности;
- ✓ динамику контролисаног виђења;
- ✓ који стручни радник прати и интервенише приликом контролисаног виђења;
- ✓ дефинисање потребних просторних, временских и безбедносних услова;
- ✓ дужину трајања контаката и временски рок и динамику у коме се контакти одвијају (не дужи од три месеца);
- ✓ индикаторе исхода и активности и начин праћења интервенција;
- ✓ задатке и активности родитеља које је потребно да реализују у одређеном временском року да би унапредили своје родитељске капацитете;
- ✓ дефинисање индикатора исхода који ће се пратити;
- ✓ припрему оба родитеља и детета за реализацију контролисаног виђења. Важно је да циљеви контролисаног виђења буду јасни и транспарентни. Такође, важно је дефинисати ко ће спровести припрему детета (други родитељ, стручни

радник), на који начин, одговорити на очекивања, наде и страхове детета у вези са самим процесом;

- ✓ интервенције које ће се предузети ако родитељи не поштују договорени план;
- ✓ мере које ће се предузети ако се након праћења личних односа у контролисаним условима не поштују договорена правила и активности од стране родитеља;
- ✓ динамику обавештавања суда;
- ✓ евалуацију реализованих личних односа.

4. Фаза реализације личних односа детета са родитељем, сродницима и другим лицима с којима га везује посебна блискост, у контролисаним условима

Ова фаза обухвата активности и интервенције у току одржавања личних односа детета са родитељем у контролисаним условима.

Просторија где се одржавају лични односи треба да буде прилагођена потребама деце, пространа, уређена за децу и родитеље и обезбеђена.

Стручни радник који прати реализацију контаката, дужан је да:

- прати индикаторе исхода одржавања личних односа детета са другим родитељем у контролисаним условима који су дефинисани планом за породицу и дете;
- пружи психосоцијалне, саветодавне и едукативне услуге родитељима у односу на недостајућа знања, вештине и способности родитеља;
- пружи психосоцијалне, саветодавне и едукативне услуге детету у процесу успостављања или реуспостављања квалитетног односа са родитељима;
- усмерава и подстиче интеракције када код детета постоји неоправдани отпор и одбијање контакта са родитељем, недостајућа знања родитеља, небезбедно понашање и ставови родитеља или психолошки манипулативно понашање родитеља према детету;
- успостави сарадњу са члановима породице, предлагањем заједничких активности за родитеља и дете који оснажују релацију, када је то безбедно и у најбољем интересу детета;
- организује конференције случаја када је процењено да за то постоје личне и породичне снаге и када су дефинисани исходи;
- прекине одржавања личних односа ако један од родитеља не поштује унапред договорена правила, или ако родитељ својим поступцима угрожава сигурност, психолошке и емотивне потребе детета;
- писмено информише поступајућег судију о инциденту током контролисаног виђења, информисање полиције и тужилаштва о догађају и нивоу ризика за дете и другог ненасилног родитеља;

- организује доношење тимске одлуке о корацима заштите интереса мал. детета;
- предложи покретање поступака за заштиту права детета код суда у ситуацији када је то начин заштите детета и у његовом је најбољем интересу;
- обавести суд у писаној форми о одржавању личних односа у контролисаним условима са описом активности и испуњености индикатора, ризицима, снагама и најбољем интересу детета.

5. Фаза евалуације

Водитељ случаја или стручни радник који прати одржавање личних односа детета са другим родитељем у контролисаним условима и дефинисане индикаторе, заједно са њима оцењује успешност реализованих активности кроз постигнуте исходе.

Одржавање личних односа детета са другим родитељем у контролисаним условима може трајати најдуже три месеца, једном недељно, два сата. Изузетно, време трајања продужава се у ситуацијама када су родитељи и дете и даље на програмима третмана (саветовања, психотерапије, програма за починиоце насиља, лечење болести зависности и слично).

Време трајања одржавања личних односа детета са другим родитељем у контролисаним условима потребно је ограничити, зато што дуги процеси дестабилизују родитељску релацију, оптерећују дете сукобима родитеља, а родитељи стварају атмосферу борбе, оптуживања и доказивања негативних страна родитељства другог партнера.

Водитељ случаја са супервизором и члановима тима, на основу евалуације, доноси закључак:

- ✓ да није у најбољем интересу детета даље одржавање личних односа детета са другим родитељем у контролисаним условима јер су испуњени планирани исходи и циљ;
- ✓ да се, након евалуације ефеката, у ситуацији када су успостављени функционални односи на релацији дете – родитељ, одржавање личних односа настави у природном окружењу детета;
- ✓ да је потребно применити друге правне мере због опструкције од стране родитеља и угрожавања права детета;
- ✓ да је потребно покренути поступак за заштиту права детета, лишење или вршење родитељског права када родитељи својим поступцима и понашањем угрожавају безбедност, права и најбољи интерес детета.

Центар информише родитеље и дете о исходима евалуације и закључку тима.

Центар обавештава суд о исходима одржавање личних односа детета са другим родитељем у контролисаним условима и суду предлаже мере и активности у заштити најбољег интереса детета.

III САДРЖАЈ НАЛАЗА И СТРУЧНОГ МИШЉЕЊА

Налаз и стручно мишљење органа старатељства о начину одржавања личних односа детета са родитељем се састоји од следећих целина:

1) подаци о поступку у којем се сачињава налаз и стручно мишљење;

2) извор података, методе и технике које су примењене у изради налаза и стручног мишљења;

3) подаци о детету:

Подаци о детету/деци су чињенице које су неопходне за анализу проблема и доношење мишљења које ће омогућити заштиту права детета на правилан развој у породици. Садржај налаза обухвата следеће чињенице:

- опис карактеристика (здравље, развој, доживљај идентитета, сталности и сигурности, безбедност, образовање, афективни стил везаности, начин изражавања емоција, комуникација, мишљење, однос према члановима породице и вршњацима, активности у слободном времену) и понашања детета;
- како и шта дете изражава у вези осећања и потреба у односу на родитеље;
- како дете описује себе, родитеље и понашања родитеља у односу на његове потребе;
- осећање прихваћености, сигурности и слободе изражавања детета у присуству родитеља;
- мишљење, жеље и очекивања детета у вези одржавања личних односа са другим родитељем.

4) подаци о породици

Подаци о породици указују на значајне процесе и садржаје у релацијама у породици и социјалној средини које утичу на позицију детета у породици и оствареност потреба и права детета. Садржај налаза полази од следећих чињеница:

- опис карактеристика родитеља (здравље, ниво сензитивности према потребама детета, емоционална респонзивност и доступност, начин постављања граница, стил комуникације и васпитни стил, ризична понашања, историја ризика у породици порекла);
- опис понашања родитеља у односу на дете и другог родитеља;
- опис ставова, вештина и способности;
- како сваки родитељ препознаје, разуме и одговара на потребе детета;
- начин ангажовања родитеља у досадашњем старању о детету;
- став у вези модела виђења са другим родитељем;
- начин на који виде решење проблема и у актуелном тренутку и у будућности;
- опис породичних и социјалних односа који могу бити фактор стабилности и подршке или ризик за дете и родитеља, ставова и утицаја сродника на родитеља у делу поштовања права детета на сталност у одржавању личних односа са другим родитељем;
- стамбено материјални услови – опис услова живота у односу на безбедност и развој детета.

5) Подаци о односу родитељ – дете

Подаци који су неопходни ради анализе проблема и доношења мишљења су :

- како актуелни животни аранжман одговора на потребе детета, односно сваког појединачног детета ако је више деце;
- однос емоционалне блискости;
- стил комуникације родитељ-дете и дете-родитељ;
- дисциплинске стратегије које користи родитељ у односу на дете;
- прихватање и разумевање потребе детета, пружање подршке и подстицај физичком, сазнајном, емоционалном и социјалном развоју детета и заштита здравља и живота.

6) Приказ и анализа проблема:

Анализа проблема повезује све податке и сагледава њихову међузависност, узроке и последице. Садржај анализе обухвата:

- ✓ актуелни опис родитељског спора;
- ✓ интензитет и трајање проблема и начин како су проблеме покушали да реше;
- ✓ индикатори ризика и сарадња родитеља са стручним радницима у делу прихватања предложених активности;

- ✓ евалуација исхода постављених планом и разлози зашто није дошло до остварености;
- ✓ повезивање узрока (понашање родитеља) и последица на развој и осигурање стабилности, сталности детету и остваривање права детета.

7) Процена ризика и најбољег интереса детета:

Садржи : опис ризичног понашања родитеља; повезивање ризика са последицама које могу угрозити безбедност и развој детета; сагледавање најбољег интереса детета у актуелној и будућој перспективи узимајући у обзир снаге, ризике и контекст родитеља као и права детета.

8) Мишљење

На основу анализе прикупљених података, даје се мишљење о начину одржавања личних односа детета са другим родитељем.

Предложени начин мора бити у складу са најбољим интересом детета, што подразумева следеће:

- ✓ осигурање безбедности, сталности и заштиту права и интереса детета;
- ✓ способности и вештине родитеља да одговоре на потребе детета;
- ✓ аутономију детета да саопшти шта жели и да га други чују и уваже;
- ✓ заштићеност детета од конфликта, насиља, сведочења насиљу, занемаривања;
- ✓ право детета да проведе време са оба родитеља када је то безбедно и у најбољем интересу детета;
- ✓ постојање могућности да дете реализује све своје потенцијале;
- ✓ уважавање краткорочне и дугорочне перспективе детета.